

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سیری در

پزشکی نیاکان

دکتر حسین حاتمی
مجموعه مقالات

چاپ اول ۱۳۸۲

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران
گروه آموزشی طب سنتی و پزشکی نیاکان

مقدمه

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا يَسْتَحِقُّهُ بَعْلُو شَانِهِ وَ سُبُوغُ إِحْسَانِهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ
وَ آلِهِ وَ سَلَامُهُ - ستایش باد یزدان را که سزاوار ستایش است به سبب
بزرگواریش و کثرت الطافش و درود بر سرور و پیامبر ما محمد و دودمان او.
قانون در طب ابن سینا

در آن زمان که دانشمندان جهان اسلام در راستای توسعه مرزهای
دانش و اعتلای نام اسلام جز کشف حقایق و کاوش در اسرار آفرینش، آمالی در
سر نداشتند و قومیت ایرانی، مصری، عراقی، شامی و ... مطرح نبود؛ در سایه
اتحاد و یکپارچگی مسلمانان، آیه شریفه **يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّوَالَعِلِمَ**
دَرَجَاتٍ تحقق یافت و از وصلت علم و دین، بذر وحدتی پدید آمد که حاصل
رویش آن ظهور شجره طیبه عصر تمدن و شکوه اسلامی بود. درختی تناور که
با چهره‌های ارزشمند علمی و مفاخری چون ابن سینا، محمد زکریای رازی،
ابوریحان بیرونی، ابونصر فارابی و ... شکوفا شد و به بار نشست. ستارگان
درخشانی که بر پهنه آسمان تاریخ جهان درخشیدند و عظمت و افتخاری جاودانه
آفریدند ... و تا آنجا به پیش رفتند که به طور همزمان و از یک مکان یعنی
شمال شرق ایران دو خورشید جهان افروز - **فردوسی و ابن سینا** - طلوع کرده
آن‌یک با خردگرایی و این‌یک با بهداشت‌گرایی جاوید خود هزاره دوم را آغاز و
بلکه افتتاح کردند! به طوری که حکیم فردوسی با عالی‌ترین اندیشه‌های عارفانه
و قابل فهم برای تمامی انسان‌ها ندا در داد که :

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد
توانا بود هر که دانا بود ز دانش دل پیر، بُرنا بود

و ابن سینا در همان آغاز دایره‌المعارف قانون در طب، پیام مهم و
جامعه‌نگر پزشکی را ابلاغ نموده و فرمود : **هدف طب، حفظ تندرستی به هنگام**
سلامت و بازگرداندن آن در زمان بیماری است ... و صد افسوس که علیرغم همه
این اوصاف و با این وجود که بخش عظیمی از تاریخ پر نشیب و فراز علم پزشکی
را دانشمندان مسلمان ایرانی رقم زده‌اند نه تنها در زمینه ادامه راه رو به کمال
علم و هنر پزشکی و بهداشت بلکه حتی در زمینه ثبت و نگارش وقایع مربوطه
نیز گوی سبقت را ربوده، ابتکار عمل را به دست گرفتند! به نحوی که ما امروز
ناگزیریم برای دستیابی به سوابق تاریخ تمدن و پزشکی خود به تالیفات پروفیسور
ادوارد براون و دکتر الگود، استناد کنیم! ... و این ناله‌های جدید ناشی از
دردهای قدیمی را چه سود اگر با آه حرکت‌آفرین جدیدی سودا نکنیم و به منظور

ریشه‌یابی آنهمه موفقیت و افتخار آفرینی‌ها و اقتباسی صحیح و فرهنگساز، در عمق آثار مکتوب به جا مانده از آن زمان‌ها جستجو نکرده و به شیوه‌ای جدید، عملی و امروزی‌پسند به نسل فعلی و آینده، منتقل نمائیم؟! راستی آیا زمان آن نرسیده است که از برخی از شیوه‌های آموزشی تکراری و تحمیل محفوظات فرار و بی‌نتیجه‌ای نظیر فراگیری اینکه فلان دانشمند ایرانی در دوران قبل از اسلام یا پس از طلوع خورشید اسلام چند جلد کتاب نوشته است، چندتای آن سوخته و تعداد زیادی به سرقت رفته است و اینکه آن دانشمند به کجاها مسافرت نموده است . . . دست برداریم و برای جوان امروزی علم و هنر پزشکی را به درخت تنومندی تشبیه کنیم که از آغاز پیدایش بشر و از زمانی که درد و بیماری به سراغ انسان‌های اولیه آمده است کاشته شده و در سراسر جهان بوسیله دانشمندان تمامی اعصار، مخصوصا ایران، هند، چین و یونان باستان آبیاری گردیده است و اینک با تشریح ریشه‌های این شجره طیبه میتوان به نقش پزشکی نیاکان و ازجمله، قانون ابن سینا، آثار محمد زکریای رازی، آثار حکیم جرجانی و . . . پی برد. تا جائیکه **ریشه‌های پوسیده** (باورهای غلط آن زمان‌ها) را کنار گذاشته **ریشه‌های از کار افتاده** (باورها و تجربیات موفقیت آمیز گذشتگان که امروزه در سایه پیشرفت‌های علمی و بهره‌گیری از تکنولوژی نوین جای خود را به باورها و شیوه‌های جدیدی داده است) را معرفی و **ریشه‌های فعال** (مطالب زنده و پویا و قابل استناد موجود در متون پزشکی قدیم ایران و جهان اسلام) را شناسائی و در مقالات و کتب خود مورد استناد قرار دهیم؟ استفاده از این شیوه در تدوین کتب **اولین و دومین کنگره ملی بهداشت عمومی و طب پیشگیری**، تالیف کتاب **ایپیدمیولوژی و کنترل بیماری‌های شایع** در ایران، کتاب **ایپیدمیولوژی و کنترل بیماری‌های مرتبط با بیوتروریسم** و مباحث مختلف کتاب حاضر که با تشکیل **بانک‌های اطلاعاتی رایانه‌ای قانون ابن سینا**، ذخیره خوارزمشاهی، شاهنامه، مثنوی مولانا، دیوان پروین، کلیات سعدی، پنج گنج . . . تسهیل گردیده است می‌تواند گواه این مدعا باشد که زمان عملی کردن این پیشنهاد، فرا رسیده است. پس بیائید تا پیام‌های آموزنده و پویای گنجینه‌های میراث فرهنگی نیاکان را در متن مقالات و کتب تالیفی و کنگره‌ها، مطرح نمائیم . . . انشالله.

ایام الله دهه فجر سال ۱۳۸۲

گروه آموزشی طب سنتی و پزشکی نیاکان

دانشگاه علوم پزشکی ایران

دکتر حسین حاتمی